

УДК 37.013.2:378.046.4

Григорій Сковорода – джерело розвитку професійної компетентності педагогів закладів позашкільної освіти

Лебедик Леся Вікторівна,

докторка педагогічних наук, доцентка,
доцентка кафедри мистецтвознавства та позашкільної освіти,
Полтавський національний педагогічний університет
імені В. Г. Короленка

Lebedyk Lesya,

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Special
Education and Social Work,
Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

E-mail: lebedyk_lesya@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6538-6256>

Анотація. Розглядаються педагогічні погляди Григорія Сковороди як джерело розвитку професійної компетентності педагогів закладів позашкільної освіти; досліджено зміст загальних, ключових і спеціальних, професійних, компетенцій майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти з урахуванням тенденцій постіндустріального етапу розвитку соціуму; виділено та теоретично обґрунтовано на основі творчої спадщини Григорія Сковороди дидактичні принципи підготовки педагогів для закладів позашкільної освіти.

Ключові слова: педагог, компетенції, компетентність, дидактичні принципи, педагогічні погляди Григорія Сковороди, заклад позашкільної освіти.

Hryhorii Skovoroda – source of professional competence development of teachers in out-of-school education institutions

Abstract. The pedagogical views of Hryhorii Skovoroda are considered a source of professional competence development of teachers in out-of-school education institutions; the content of the general, key, and special, professional competencies of future teachers of out-of-school education institutions was investigated, considering the trends of the post-industrial stage of the society development; didactic principles of teacher training for out-of-school education institutions are highlighted and theoretically substantiated on the basis of Hryhorii Skovoroda's creative heritage.

Key words: teacher, competencies, competence, didactic principles, pedagogical views of Hryhorii Skovoroda, institution of extracurricular education.

Постановка проблеми. Підготовка педагогів закладів позашкільної освіти у вишах України потребує кардинальних змін стосовно формування її нового змісту, який має забезпечувати необхідний рівень готовності педагога до роботи в закладі позашкільної освіти, його фахових знань і вмінь, зокрема, умінь реалізувати набуті знання у практичній професійній діяльності.

Якість освіти прийнято вимірювати нині не через знання й уміння, а через відповідні вимогам суспільства компетенції, адже можна мати знання, але не бути компетентним – не могли в конкретній професійній ситуації проявити свої знання. Але, здебільшого, професійна компетентність педагогів закладів позашкільної освіти ще прив'язана до потреб індустріального суспільства, яке

вже здає свої позиції. Інформаційне суспільство, яке його змінює, орієнтується переважно на зовнішній світ, йому потрібен інший тип фахівця закладу позашкільної освіти як носія ідей суспільства знання.

Удосконалення магістерської підготовки педагогів для закладів позашкільної освіти на основі творчої спадщини Григорія Сковороди вимагає суттєвого перегляду загальних, ключових, і спеціальних, професійних, компетенцій майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти з урахуванням тенденцій постіндустріального етапу розвитку соціуму, традиційних дидактичних принципів підготовки та їх заміни новими, які б відповідали новому соціальному завданню всієї цілісної системи магістерської підготовки означеної категорії педагогів.

Узагальнення попередніх публікацій із проблеми підготовки педагогів для закладів позашкільної освіти на основі творчої спадщини Григорія Сковороди, проведене нами у попередніх дослідженнях [4, с. 115–119; 5, с. 105–108], показало, що увага дослідників зосереджується в основному на підвищенні якості підготовки фахівців на етапі її функціонування. Розвиток загальних і професійних компетенцій педагогів закладів позашкільної освіти має будуватися на теоретико-методологічних працях Ю. Бабанського, С. Гончаренка, І. Зязюна, В. Кременя, І. Лернера та ін.; працях з дидактики професійної освіти Р. Гуревича, О. Гури, Л. Кравченко [1, с. 53–64], Н. Ничкало, В. Стрельнікова [7, с. 36–42; 8, с. 101–104; 9, с. 349–351], Л. Хомич та ін.

Аналіз проблеми відбору дидактичних принципів, які є обов'язковими у магістерській підготовці педагогів для закладів позашкільної освіти показує, що ця проблема для педагогічних досліджень не є новою. Система дидактичних принципів уперше була теоретично обґрунтована класиками педагогічної науки Я. Коменським, Й. Песталоцці, В. Дістервегом, Г. Сковородою. Сучасними дослідниками відзначається, що педагогічним поглядам Г. Сковороди властиві основні цінності передової педагогіки: демократизм, гуманізм, висока моральність, любов до батьківщини і свого народу. У притчах «Убогий жайворонок». «Благодарний Еродій» та інших Григорій Сковорода висміяв дворянське аристократичне виховання і протиставив йому гуманістичний позитивний ідеал виховання, мета якого – створення гармонійної, розвиненої людини. Головним педагогічним принципом Григорій Сковорода вважав розкриття природних здібностей дитини. Український філософ великого значення надавав вихованню любові до праці, самодіяльності дітей. Одним із положень його вчення «сродного труда» було твердження про те, що тільки така наука і таке навчання мають сенс, які відповідають внутрішній природі дитини. Тобто, якщо людина має здібності й хист у певній галузі, то тільки те навчання, яке спрямоване на вдосконалення цих здібностей, може принести задоволення людині й користь суспільству. Наприклад, якщо художника вчити грати на скрипці, це дасть певні результати, але це не зможе йти ні в яке порівняння з результатами вдосконалення його здібностей як художника. На основі означених педагогічних принципів великого філософа і педагога Григорія Сковороди можна досягти найзаповітнішої мети педагогічних працівників – створення

гармонійно розвиненої особистості. Великий філософ наполягав на загальнодоступному, безкоштовному навчанні для всіх верств населення, завдяки якому, з точки зору Григорія Сковороди, можна було б створити ідеальне суспільство [8, с. 101–104].

Багато в чому невирішеними аспектами проблеми залишається визначення, на основі творчої спадщини Григорія Сковороди, загальних і спеціальних компетенцій майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти, пріоритетних принципів підготовки у магістратурі педагогів для закладів позашкільної освіти і функцій освітнього менеджменту на основі дидактичних принципів означеної магістерської підготовки.

Мета статті: на основі творчої спадщини Григорія Сковороди виділити та теоретично обґрунтувати: 1) загальні, ключові, і спеціальні, професійні, компетенції майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти з урахуванням тенденцій постіндустріального етапу розвитку соціуму; 2) загальнодидактичні й особливі принципи для магістерської підготовки педагогів закладів позашкільної освіти; 3) функції освітнього менеджменту в означеній магістерській підготовці.

Розпочинаючи **викладення сутності й результатів дослідження**, відзначимо, що загальними компетенціями є ті, що необхідні людині для соціалізації в реальному житті, а професійними – необхідні для виконання професійних функцій. Загальні компетенції формуються у процесі неперервної освіти людини, спеціальні – у процесі професійної підготовки, підвищення кваліфікації тощо [3, с. 124–126; 4, с. 115–119; 5, с. 105–108; 9, с. 349–351].

Вирішуючи *перше* завдання дослідження, виділимо основні напрями загальних компетенцій: а) політичні й соціальні компетенції; б) компетенції, необхідні для життя у полікультурному соціумі; в) комунікативні компетенції; г) компетенції, пов'язані з появою суспільства інформації, яке вимагає здатності вчитися все життя, що є основою неперервної підготовки у професійному плані, особистому і суспільному житті.

Здійснюючи розвиток загальних і професійних компетенцій майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти на засадах освітнього менеджменту, треба мати вплив на сферу роботи з дітьми у закладі позашкільної освіти таких тенденцій постіндустріального суспільства:

- а) стрімкий розвиток і підвищення рівня ефективності суспільного виробництва, яке стає дорожчим і безлюдним, науково енергоємним, безвідходним і високопродуктивним;
- б) високий рівень інформатизації й комп'ютеризації виробництва, автоматизація розумової праці працівників, поширення гнучких автоматизованих виробництв призводять до відмирання професій, появи «універсального працівника»;
- в) суттєва зміна структури зайнятості, йде перерозподіл працівників із матеріального виробництва у сфери сервісу, інформатизації, охорони здоров'я, освіти, культури, дозвілля;

- г) значні витрати колись «робочого» часу на власне саморозвиток і самовдосконалення людини, «часом, корисним для суспільства, стає вільний час індивіда»;
- д) у підготовці фахівців (у тому числі й для закладів позашкільної освіти) йде відмова від їхнього інформаційного навчання на користь методологічного, коли фахівець вчиться самостійно знаходити й раціонально використовувати необхідну йому фахову інформацію;
- е) істотно скорочують терміни засвоєння освітніх стандартів нові інформаційні технології навчання, тому традиційна професійна освіта втрачає свою актуальність;
- є) процеси інтеграції технічного й гуманітарного знання, інтеграції та диференціації наукового знання, замінюються структуруванням банків інформації і знань, створенням гіпертекстів, доступ до них для переважної більшості населення стає відкритим шляхом умілого формування запиту (вміння знаходити, відбирати, аналізувати й оцінювати інформацію);
- ж) у структурі особистості професіонала все менше місця займає професійна спеціалізація та рівень кваліфікації працівника, а, відповідно, це головне місце займає оволодіння ключовими компетенціями і залучення його до загальнолюдських цінностей;
- з) високі технології, техніка суспільного виробництва все інтенсивніше проникають у домашнє господарство і повсякденний побут людини, особливо щодо інформатизації побуту, сім'ї;
- к) для розвитку і самореалізації особистості в житті подолання відчуження людини від процесу і результатів праці має певну самоцінність;
- л) розширюється громадський сектор науки, адже заняття науковою діяльністю стає можливим для будь-кого з тих, хто бажає і підготовлений; усе більша кількість звичайних людей виконує й кваліфіковано використовує результати наукових досліджень, які зорієнтовані на вирішення практичних професійних завдань;
- м) усе більшу частину у підготовці фахівця займає освіта за індивідуальними планами, у якій ураховуються психофізіологічні, генетичні та інші якості особистості, що потребує від викладача закладу вищої освіти не тільки дидактичної, а й управлінської компетентності.

Однак акцент у сучасному постіндустріальному суспільстві ставиться не на компетенціях взагалі, а на ключових компетенціях. Ці ключові компетенції є визначальними, тому що вони відповідають умовам реалізації, що не є обмеженими (або занадто специфічними), а, деякою мірою, універсальними умовами. Сьогодні розвитку компетенцій «широкого спектру» віддається перевага, вони здатні проявити себе у різних соціальних аспектах, ситуаціях і умовах.

Ми звернули увагу, що на форумах Ради Європи обговорювалася, серед інших, проблема ключових компетенцій фахівця, у контексті його підготовки список із шести груп ключових компетенцій виглядає так [2, с. 21–27]:

- 1) *вивчати*: а) уміти знаходити користь у досвіді; б) організовувати взаємозв'язок своїх знань і впорядковувати їх; в) організувати свої власні прийоми навчання; г) вміти вирішувати проблеми, самостійно вчитися;
- 2) *шукати*: а) замовляти різні бази даних; б) опитувати оточення; в) консультуватися в експертів; г) отримувати інформацію; д) вміти працювати з документами та класифікувати їх;
- 3) *думати*: а) організовувати взаємозв'язок минулих і сучасних подій; б) критично ставитися до різних аспектів розвитку суспільства; в) самостійно протистояти невпевненості й складності; г) займати позицію в дискусіях; д) виробляти свою власну думку; е) бачити важливість суспільно-політичного та економічного оточення, у якому відбувається навчання і професійна робота; є) оцінювати соціальні звички, пов'язані зі споживанням, здоров'ям, а також із навколишнім середовищем; ж) уміти оцінювати твори мистецтва і літератури;
- 4) *співпрацювати*: а) вміти співпрацювати і працювати в групах; б) приймати рішення; в) залагоджувати конфлікти; г) уміти домовлятися;
- 5) *братися за справу*: а) включатися в проєкт, бути відповідальним; б) увійти в групу, колектив і зробити свій внесок у загальну справу; в) довести солідарність; г) вміти організовувати свою роботу; д) уміти користуватися обчислювальними і модельованими приладами;
- б) *адаптуватися*: а) вміти використовувати нові інформаційні й комунікативні технології; б) довести гнучкість в умовах швидких змін; в) показати стійкість перед труднощами; г) вміти знаходити нові рішення.

Означений список ключових компетенцій, безумовно, не є вичерпним й остаточним.

Положення про те, що поява професійних компетенцій базується на досвіді, діяльності студента як майбутнього фахівця, ґрунтується на досягненнях дидактичних теорій навчання (Ж. Піаже, Г. Костюк, Л. Виготський, Дж. Брунер та ін.). Щоб навчитися працювати у професії, треба в ній довгий час працювати, щоб навчитися спілкуванню – треба спілкуватися, навчитися творчості, креативності – треба вирішувати нестандартні, творчі завдання й реальні життєві проблеми. Неможливо прищепити майбутнім педагогам закладів позашкільної освіти компетенції, необхідні у демократичному суспільстві, в авторитарно керованій системі вищої освіти, де майбутні фахівці закладів позашкільної освіти не мають права вибору власної траєкторії навчання, самостійної мотивації тощо.

Отже, набуття майбутніми педагогами закладів позашкільної освіти компетенцій залежить насамперед від їхньої професійної активності й пізнавальної позиції. Тому необхідні реальні освітні програми підготовки у магістратурі майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти, які є наборами професійних навичок і результатом їхнього досвіду, набутого у повсякденному житті й діяльності закладів позашкільної освіти.

Тепер, ґрунтуючись на творчій спадщині Григорія Сковороди, звернемо увагу на загальнодидактичні принципи підготовки у магістратурі майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти, які залишаються важливими: а) наступності, б) науковості, в) усвідомлення, г) діяльності, д) наочності, е) предметності, є) розвивального навчання.

А) Принцип наступності передбачає, що підготовка у магістратурі педагогів для закладів позашкільної освіти зберігає зв'язок із тим типом життєвих знань, які педагог закладу позашкільної освіти отримав на попередньому етапі навчання у бакалавраті. У магістратурі підготовка педагогів для закладів позашкільної освіти ускладнюється, розширюється зміст і вдосконалюються форми їхнього подання. Але часто до уваги не беруться внутрішні зміни змісту, форми і технології навчання. Ці зміни розглядаються кількісно, без виділення, для прикладу, якісної своєрідності знань, характерної для підготовки педагогів закладів позашкільної освіти у магістратурі. Аналіз означеної магістерської підготовки показує, що ідея наступності, що фактично сьогодні реалізується у практиці закладів підготовки педагогів закладів позашкільної освіти, надмірно наближує вимоги наукового і життєвого ставлення до речей. Однак такого змішування не повинно бути в сучасній магістерській підготовці педагогів закладів позашкільної освіти [4, с. 116].

У творі Григорія Сковороди «Розмова п'яти подорожніх про справжнє щастя в житті (Дружня бесіда про душевний спокій)» знаходимо: «Скільки відступила тінь, стільки наступило світло. Блаженні, хто день за днем піднімаються вище на гору цього пресвітлого Мир-города. Вони-то підуть зі сили в силу, поки з'явиться Бог богів у Сіоні. Схід цей і вихід Ізраїлю здійснюється не ногами, а думками. Ось Давид: «Сходження поклади у своєму серці». «Душа наша перейде непостійну воду». Ось і Ісайя: «З веселістю вийдіть», тобто з радістю навчіться покидати хибні помисли» [6, с. 238].

Б) Принцип науковості у педагогічній освіті часто лише декларується. Організатори магістерської підготовки педагогів закладів позашкільної освіти мають глибоко усвідомити завдання сучасної педагогіки для означеної магістерської підготовки, орієнтуватися у своїй роботі на уявлення про педагогічній освіту як відкриту систему, а про розвиток готовності педагога до роботи в закладі позашкільної освіти – як самоорганізований процес [4, с. 116–117].

У тому ж творі «Розмова п'яти подорожніх про справжнє щастя в житті (Дружня бесіда про душевний спокій)» Григорій Сковорода також на боці науки: «Я наук не ганю і найостанніше ремесло хвалю; лиш те гідне хули, що, на них сподіваючись, нехтуємо найвищою наукою, до якої всякому століттю, країні й становищу, статі й вікові тому відчинені двері, що щастя всім без винятку

потрібне, чого, крім неї, про жодну науку не можна сказати. І цим найвищий віками й системами вічно володіючий парламент достатньо доказав, що він завжди праведний і праві суди його» [6, с. 232].

Істинна реалізація принципу науковості внутрішньо пов'язана зі зміною типу мислення, нав'язаного всією системою магістерської підготовки педагогів для закладів позашкільної освіти, тобто з переходом до розвитку у цих педагогів розвинутого теоретичного мислення, яке лежить в основі розвитку готовності педагога до роботи в закладі позашкільної освіти у магістратурі педагог закладу позашкільної освіти має чітко відчувати новизну й своєрідність тих уявлень, які у нього виникають у практичній роботі. У педагога закладу позашкільної освіти вже має бути сформована готовність, тому якісно змінюється зміст навчання і методи роботи (наприклад, ним запроваджуються дослідницький підхід до матеріалу, технології навчального дослідження тощо) [4, с. 117].

Дотримання принципу науковості передбачає задоволення трьох ієрархічно пов'язаних вимог: 1) зміст освіти повинен відповідати рівню сучасної науки; 2) знайомити педагогів із предметними і загальнонауковими методами пізнання; 3) розкривати найважливіші закономірності процесу пізнання [там само].

У творі «Кільце. Дружня розмова про мир душевний» Григорій Сковорода застерігав: «Якщо хтось в якусь науку закохався, досяг успіхів і прославився, й тоді вважає, що вже будь-яке знання віддане йому за нареченою в придане. Всякий художник про всі ремесла суддівську висловлює думку, не розмірковуючи, що одної науки добре навчитися чи вистачить людського віку» [6, с. 254].

Учень і друг Григорія Сковороди та перший його біограф Михайло Ковалинський у творі «Життя Григорія Сковороди» так описує його життєві принципи: «Не вибравши собі жодного стану, він твердо поклав на своєму серці, що посвятить своє життя стриманості, задоволенню малим, цнотливості, смиренню, працелюбності, терпінню, добродушності, простоті манер, щирості, облишить усі суєтні намагання, всі турботи надбання майна, всі труднощі надмірностей. Таке самозречення дуже успішно зближувало його з любов'ю до мудрості.

Душа людська, кидаючись у становище нижчих від себе ступенів, занурюючись у тваринні пристрасті, віддаючись хтивості, властивій скотині, приймає на себе їхні властивості та якості: злобу, лють, неситість, заздрість, хитрість, гординю тощо; вивищуючись же подвигом доброї волі над тваринними потягами, тваринними інстинктами і безсловесними устремліннями, сходить на висоту чистоти умів, стихія яких є світло, розум, мир, гармонія, любов, блаженство, і від них запозичує якусь силу величі, світлості, розуміння вищого, просторішого, далечішого, яснішого й найвищої святості у відчутті, якими внутрішньо наповнюючись, проявляє в уяві стан людського буття іноді схвально, іноді осуджуючи, вмовляючи, попереджуючи й указуючи» [там само, с. 15].

Отже, Григорій Сковорода геніально передбачив колосальні зміни нашого світосприймання, що відбулися за останні десятиріччя, започаткували новий

етап розвитку науки – постнекласичний. Серед процесів, які характеризують сучасну науку, найважливішу роль відіграють інформатизація, гуманізація, інтеграція. Інформація сьогодні перетворилася у глобальний невичерпний ресурс людства. Гуманізація освіти має відображати процес гуманізації науки, враховувати новий зміст поняття «гуманізм», його сучасне трактування. У даний час тенденція гуманізації науки найяскравіше проявляється в тих напрямках досліджень, які безпосередньо стосуються проблем людини і середовища її проживання (екологія, економіка, генетика, етологія, деякі медичні науки). Сучасний гуманізм, згідно із цих позицій, є системою світоглядних ідей, в основі яких – розуміння нерозривного зв'язку двох поєднаних світів – людини і середовища її проживання [4, с. 117].

В) Принцип усвідомлення передбачає спрямованість технології розвитку готовності педагога на розуміння сутності роботи у закладі позашкільної освіти. По-перше, знання оформлюються у вигляді чітких і послідовно розгорнутих словесних абстракцій (їх можна перевірити). По-друге, кожна словесна абстракція має доводитись до певного чіткого чуттєвого образу – уявлення, чого вимагає, для прикладу популярна нині інновація у навчанні – віртуально-тренінгові технології (посилання на конкретні приклади, показ ілюстрацій є найзагальнішими прийомами перевірки усвідомленого володіння знаннями) [там само].

У творі «Симфонія, названа книга Асхань, про пізнання самого себе» Григорій Сковорода заповідав педагогам слухати своє серце: «Слухай себе, послухай його, і прислухайся до нього, не підведе тебе, бо ім'я моє є на ньому». Нічого, видно, не можна зробити без «слухай себе», потім: «і послухай його». Із пізнання себе самого народжується послух Богові» [6, с. 115].

Г) Принцип діяльності означає, що педагоги отримують знання з проблематики роботи у закладі позашкільної освіти не в готовому вигляді, а виявляють загальні умови їхнього впровадження. А це можливо лише при виконанні ними тих специфічних перетворень предметів, завдяки яким у їхній власній навчальній практиці моделюються і відтворюються внутрішні властивості об'єкта управління, що стають змістом понять [4, с. 118].

У творі «Розмова, що називається Алфавіт, або Буквар миру» Григорій Сковорода заповідав педагогам: «Довго вчися сам, якщо хочеш вчити інших. У всіх науках і мистецтвах є плодом правильна практика» [6, с. 328].

Д) Принципу наочності треба протиставити *принцип предметності (Е)*, тобто точного зазначення тих специфічних дій, які необхідно виконати. У творі «Бесіда перша, названа Observatorium (Сіон)» Григорій Сковорода вказував на діалектику пізнання «видимого» і «невидимого»: «Розуміти ж – означає понад видимий предмет прозріти розумом щось невидиме, заселене видимим: «Розпрямтеся, і побачите...». Оце-то є й зберігати, спостерігати, помічати, тобто при відомому зрозуміти невідоме, а з попереднього, наче з високої гори, розуму промінь, як прямолучну стрілу в ціль, метати у віддалену таємничість» [там само, с. 195].

Як бачимо, якщо принцип наочності диктує в навчанні перехід від конкретного до загального, то принцип предметності фіксує можливість і доцільність відкриття педагогами загального змісту роботи у закладі позашкільної освіти, як основи для подальшого виявлення його окремих проявів, тобто стверджується необхідність керування підходом «від загального до конкретного» [4, с. 118].

Є) *Принцип розвивального навчання* педагогів закладів позашкільної освіти у магістратурі передбачає можливість закономірного управління темпом і змістом їхньої магістерської підготовки за допомогою організації навчальних впливів. Технології навчання мають передбачати створення для педагогів таких умов і передумов психічного розвитку, які поки що відсутні в них з точки зору високих норм і вимог до готовності педагога закладу позашкільної освіти. По суті, це буде компенсаторна й активна побудова тих «ланок» психіки, які необхідні для високого рівня професійної діяльності.

У творі «Нарцис. Розмови про те: пізнай себе» Григорій Сковорода вказував на розвиток особистості через пізнання:

«Клеона: У них же думки також множаться й розвиваються. Чого вони собі не уявляють? Чого не обіймають? Цілий світ їх не може вмістити. Нічого їм не вистачає. Одне за одним пожирають, ковтають і не насичуються. То чи не бездонна безодня серце їх? Ти сказав, що серце, думки й душа – то все одне. Як же вони загубилися?»

Друг: Чого не можемо досягти, не випробуємо. Треба себе примусити і дати місце в нашому серці згаданому божому Слову. Якщо його благодать повіє на нас, тоді видається все нам простим і прямим. Часто не розуміємо найменших дрібниць. А людина є маленький світик, і так важко пізнати його силу, як тяжко у всесвітній машині знайти начало; затверділа наша нечутливість і звичний смак є причиною нашої бідності. Розкладай перед сліпим усе, що хочеш і скільки хочеш, та все те для нього пусте. Він може обмацати, але без доторку нічого не розуміє» [6, с. 79].

Окрім вищевказаних принципів, аналіз передового досвіду магістерської підготовки педагогів з урахуванням педагогічних поглядів Григорія Сковороди, проведених у попередніх розвідках [2, с. 21–27; 3, с. 124–126; 5, с. 105–108], дає змогу виділити низку специфічних принципів, стимулюючих розвиток готовності педагога до роботи в закладі позашкільної освіти: демократизації, системного підходу, забезпечення цілісності й безперервності розвитку цієї якості педагога закладу позашкільної освіти, саморозвитку означеної готовності, регулярної оперативної діагностики і самодіагностики цієї готовності, психологічної підтримки розвитку у педагогів означеної готовності.

Ж) *Принцип демократизації* пов'язаний зі створенням у магістратурі педагогів для закладів позашкільної освіти сприятливих демократичних умов реалізації свободи і прав особистості для розвитку готовності педагога до роботи в закладі позашкільної освіти. Для цього необхідна рівноправність і взаємна зацікавленість у розвитку всіх суб'єктів навчання [4, с. 118]. У творі «Книжечка про читання Святого Письма, названа Жінка Лотова» Григорій Сковорода пропонував у пізнанні керуватися свободою: «оскверняєш, коли вводиш рабське ярмо й тяжку ту в країну досконалого миру й свободи. Будь ласка, оцнотлився.

Роззуй свої чоботи вдома, обмий руки й ноги, облиш усе твоє тлінне і переходь до божественних» [6, с. 382].

З) Реалізація *принципу системного підходу* у магістратурі педагогів для закладів позашкільної освіти передбачає перетворення не тільки технологій навчання, а й змісту освіти [4, с. 118]. Відповідно мають бути вироблені вимоги до готовності педагога до роботи в закладі позашкільної освіти як якості особистості. У творі «Розмова п'яти подорожніх про справжнє щастя в житті (Дружня бесіда про душевний спокій)» Григорій Сковорода вказував на необхідність дослідження систем, зокрема – людини: «ми в механізмі малесенького нашого світу, як у маленькому лондонському годиннику, сліпі, несміливі, і не помічаємо нічого із трудних процесів і не турбуємось про найдивовижнішу з усіх систем – систему нашого тільця» [6, с. 232].

К) *Принцип забезпечення цілісності й неперервності розвитку* готовності педагога до роботи у закладі позашкільної освіти передбачає, що особливості особистості мають враховуватися ще з вхідного діагностування магістрантів і закінчуючи спостереженням за проходженням ними певних етапів на шляху означеної готовності. Тому у системі вимог до готовності педагога до роботи у закладі позашкільної освіти має міститися не лише вимога до його вмінь і знань, а й до професійно важливих особистісних якостей [4, с. 118].

Однак це мають бути не абстрактні особистісні якості, а конкретизовані з урахуванням можливостей магістерської підготовки педагогів для закладів позашкільної освіти для розвитку якостей, необхідних для такої діяльності. У творі «Симфонія, названа книга Асхань, про пізнання самого себе» Григорій Сковорода вказував на важливість неперервного самопізнання: «Неперервно думай, щоб пізнати себе. І оце-то є молитва, тобто розпалювання думок твоїх до цього» [6, с. 123].

Л) *Принцип саморозвитку* готовності педагога до роботи у закладі позашкільної освіти полягає у забезпеченні розвитку їхньої самостійності щодо формування цілей і планування роботи у закладі позашкільної освіти. Конкретно цей принцип знаходить свій вияв у активності особистості педагога, його самовдосконаленні [4, с. 119].

У філософському творі «Бесіда друга, названа Observatorium Specula, по-єврейськи Сіон» Григорій Сковорода вказував на важливість саморозвитку особистості: «Дивно, що мало хто намагається заглядати всередину, випробовувати й пізнавати себе. А не дивно тому, що неперервна ця боротьба у кожному, до єдиного, серце не присипляє. У мене самого переповнене серце або невичерпне джерело, від самого мого народження не породило ні слова, ні діла, щоб перед його початком не відбулася боротьба його пекельних духів із небесними силами, подібно як на небі шум вітрів, які борються, передусь прийдешній весні» [6, с. 197].

М) *Принцип регулярної оперативної діагностики і самодіагностики* означеної готовності покликаний забезпечувати зворотній зв'язок у її розвитку. Ефективна діагностика розвитку готовності педагога до роботи у закладі позашкільної освіти має спиратись на інформацію про прояви його особистості не лише в цьому виді діяльності, а й життєдіяльності в цілому, тобто мати системний характер [4, с. 119]. На це у творі «Бесіда друга, названа Observatorium

Spesula, по-єврейськи Сіон» наголошував Григорій Сковорода: «Це вже ми чули – про два начала, про подвійний рід ангелів і людей, про два шляхи людського життя. Втім, нині самі доходьте розумом, що із цих же джерел народжується подвійний смак у Біблії: добрий і лукавий, рятувальний і погибельний, хибний та істинний, мудрий і безумний...» [6, с. 201].

Н) *Принцип психологічної підтримки* розвитку готовності педагога до роботи у закладі позашкільної освіти стосується діяльності у магістратурі для цієї категорії педагогів психологічної служби для надання індивідуальної консультативної допомоги [4, с. 119].

У творі «Симфонія, названа книга Асхань, про пізнання самого себе» Григорій Сковорода так підкреслював важливість психологічної допомоги: «Якщо сам не можеш, приведи до помазаного духом божим тлумача: цей слуга божий допоможе тобі» [6, с. 155].

Стосовно *третього* завдання дослідження, виділимо функції освітнього менеджменту у магістерській підготовці майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти:

- 1) планування, що є основною функцією менеджменту і полягає у визначенні мети й наряду діяльності означеної системи;
- 2) прийняття управлінського рішення, що є основною проблемою менеджменту у змінному середовищі;
- 3) укомплектування штату педагогічних працівників закладу освіти, оскільки менеджмент передбачає інвестування у розвиток колективу;
- 4) ефективна комунікація означає, що керівники мають інформувати співробітників закладу освіти про мету й наміри діяльності;
- 5) стимулювання, здебільшого нагородження педагогічних працівників закладу освіти за знаходження нових способів ефективної роботи на основі довгострокової програми;
- 6) керівництво, коли менеджери пристосовують свій стиль до вимог ситуації, вони стають визнаними «лідерами»;
- 7) контроль здійснюється через порівняння бажаних результатів магістерської підготовки майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти з досягнутими, потім застосовуються необхідні корегувальні дії [9, с. 349–351].

Означені функції в комплексі відображають хід і послідовність управлінських дій у магістерській підготовці майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти на засадах освітнього менеджменту, їх завершений цикл [3, с. 124–126].

Наукові основи освітнього менеджменту актуалізують питання про методи управління, які є способами досягнення поставленої мети, способами реалізації основних функцій магістерської підготовки майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти на засадах освітнього менеджменту [1, с. 53–64].

Основні методи освітнього менеджменту можна поділити за:

- а) часом (перспективні, довготермінові, поточні); за об'єктами менеджменту (державні, регіональні, місцеві);
- б) стилем менеджменту (авторитарні, демократичні, ліберальні);

- в) суб'єктами менеджменту (адміністративні, господарські);
- г) метою (стратегічні, тактичні, оперативні) [2, с. 21–27].

Застосування означених методів сприяє формуванню у майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти добросовісного ставлення до праці, формування відповідальності за доручену справу і почуття обов'язку, розвитку професіоналізму тощо. Ці методи сприяють підтримці авторитету особистості, її інтересів, забезпеченню свободи особистості кожного фахівця у процесі магістерської підготовки до роботи в закладі позашкільної освіти [3, с. 124–126].

Психологічні вимоги до майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти як фахівців, які працюють в системі «людина – людина», досить повно досліджені: а) стійке хороше самопочуття у роботі з людьми, добре ставлення, чутливість; б) витримка, вміння стримувати емоції; в) здатність аналізувати свою поведінку й оточення; г) розуміти наміри і настрої інших людей; д) володіння мовою, жестами, мімікою, здатність знаходити спільну мову з різними людьми; е) вміння переконувати людей; є) акуратність, пунктуальність, зібраність; ж) знання психології людей.

Перешкоджають успіху професійної діяльності: а) небажання працювати педагогом, б) недисциплінованість, лінь, в) зазнайство, г) невірноваженість, д) грубість, неповага до людей, е) невміння і небажання «возитися» з дітьми, є) недбалість, схильність губитися в складних ситуаціях, ж) боязнь відповідальності, з) невміння вислухати і зрозуміти дитину.

Усі названі особливості й вимоги в значній мірі враховані нами у характеристиці основних видів педагогічної діяльності майбутнього педагога закладу позашкільної освіти (інформаційно-виховної, культурно-дозвілєвої тощо):

- 1) інформаційно-виховна робота є комплексом багатопрофільних заходів опосередкованого впливу на особистість, переважно дітей і підлітків: інформаційних, виховних, розвивальних, спрямованих на формування пізнавальної й соціальної активності особистості; підтримка життєздатності дітей і підлітків в процесі засвоєння ними загальних, професійних і спеціальних знань у закладі позашкільної освіти;
- 2) культурно-дозвілєва робота означає різнобічну діяльність різних соціокультурних жанрів, спрямована на формування пізнавальної і соціальної активності в учасників освітнього процесу на основі стимулювання позитивних емоційних станів різними засобами мистецтва і народної творчості, що відображають провідні тенденції існування соціуму;
- 3) реальне життя закладу позашкільної освіти доповнюють спортивно-виховна або спортивно-оздоровча робота, консультативно-посередницька робота, профілактична робота тощо;
- 4) можливими видами діяльності майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти є науково-дослідна діяльність, самоосвіта і підвищення кваліфікації.

Висновками з проведеного дослідження є виділення та теоретичне обґрунтування на основі педагогічних поглядів Григорія Сковороди

дидактичних принципів магістерської підготовки педагогів для закладів позашкільної освіти, а саме принципів: наступності; науковості; усвідомлення; діяльності; наочності; предметності; розвивального навчання; демократизації; системного підходу; забезпечення цілісності й неперервності розвитку готовності педагога до роботи у закладі позашкільної освіти; саморозвитку; регулярної оперативної діагностики і самодіагностики цієї готовності; психологічної підтримки розвитку у педагогів означеної готовності. Використання виділених принципів в освітньому процесі сприятиме глибокому і повному засвоєнню педагогами знань і вмінь, необхідними для роботи у закладі позашкільної освіти.

Отже, зазначимо, що досліджено зміст ключових і професійних компетенцій майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти, сформульовано вимоги до особистості фахівця закладу позашкільної освіти. Професіографічна методика на засадах освітнього менеджменту дозволили визначити зміст, складники напрямів магістерської підготовки фахівця закладу позашкільної освіти на основі переважальних видів професійної діяльності, типових педагогічних завдань діяльності фахівця закладу позашкільної освіти та його значущих професійно-педагогічних умінь.

Перспективою подальших досліджень є виділення та аналіз реалізації системи і технології розвитку готовності педагога до роботи у закладі позашкільної освіти, які будуть будуватися у відповідності до виокремлених на основі педагогічних поглядів Григорія Сковороди принципів.

Список використаних джерел

1. Кравченко Л. М. Освітній менеджмент і формування загальної культури педагога. *Педагогічні науки*. 2010. Вип. 3. С. 53–64.
2. Лебедик Л. В. Використання сучасних моделей навчання у контексті менеджменту професійної підготовки вчителів природничо-математичних спеціальностей. *Освіта. Інноватика. Практика*. 2018. Вип. 1 (4). С. 21–27.
3. Лебедик Л. В. Менеджмент підготовки викладачів вищої школи. *Наукові записки / ред. кол.: В. В. Радул, С. П. Величко та ін. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка*, 2015. Вип. 141, ч. II. С. 124–126.
4. Лебедик Л. В. Педагогічні погляди Григорія Сковороди як дороговказ для педагогів закладів позашкільної освіти. *Імідж сучасного педагога: електрон. наук. фах. журн.* 2022. № 4 (205). С. 115–119. DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-4\(205\)-115-119](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-4(205)-115-119)
5. Лебедик Л. Погляди Григорія Сковороди на виховання. *Григорій Сковорода і Паїсій Величковський: постаті на тлі епохи* : зб. наук. пр. за результатами Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 29 листоп. 2012 р.) [до 290-річчя з дня народження] / ред. кол.: Т. В. Онішко, І. М. Петренко, В. В. Сарاپин. Полтава : ПУЕТ, 2013. С. 105–108.
6. Сковорода Г. С. Пізнай в собі людину / пер. М. Кашуба ; пер. поезії В. Войтович. Львів : Світ, 1995. 528 с.
7. Стрельников Віктор, Вонсович Лідія. Застосування творчої спадщини Григорія Сковороди для розвитку наукового потенціалу здобувачів освіти у закладах вищої і фахової передвищої освіти. *Імідж сучасного педагога: електрон. наук. фах. журн.* 2022. № 4 (205). С. 36–42. DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-4\(205\)-36-42](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-4(205)-36-42)
8. Стрельников В. Ю. Педагогічні принципи Григорія Сковороди. *Григорій Сковорода і Паїсій Величковський: постаті на тлі епохи* : зб. наук. пр. за результатами Всеукр.

- наук.-практ. конф. Полтава, 29 листоп. 2012 р. [до 290-річчя з дня народження] / ред. кол.: Т. В. Оніпко, І. М. Петренко, В. В. Сарапін. Полтава : ПУЕТ, 2013. С. 101–104.
9. Strelnikov V. Yu., Lebedyk L. V., Hura T. V., Sysoieva S. I., Stankevych S. V., Shapovalova E. V., Avilova O. Ye. Leadership and social work in the environmental management system. *Ukrainian Journal of Ecology*. 2021. № 11 (2). P. 349–351.

References

1. Kravchenko, L. M. (2010). Osvitnii menedzhment i formuvannya zahalnoi kultury pedahoha [Educational management and the formation of the teacher's general culture]. *Pedahohichni nauky [Pedagogical sciences]*, 3, 53-64 [in Ukrainian].
2. Lebedyk, L. V. (2018). Vykorystannia suchasnykh modelei navchannia u konteksti menedzhmentu profesiinoi pidhotovky vchyteliv pryrodnycho-matematychnykh spetsialnostei [The use of modern learning models in the context of management of professional training of teachers of natural and mathematical specialties]. *Osvita. Innovatyka. Praktyka [Education. Innovation. Practice]*, 1 (4), 21-27 [in Ukrainian].
3. Lebedyk, L. V. (2015). Menedzhment pidhotovky vykladachiv vyshchoi shkoly [Management of training of higher school teachers]. In V. V. Radul, S. P. Velychko (Eds.), *Naukovi zapysky [Proceedings]* (Is. 141, p. II, pp. 124-126). Kirovohrad: RVV KDPU im. V. Vynnychenka [in Ukrainian].
4. Lebedyk, L. V. (2022). Pedahohichni pohliady Hryhoriia Skovorody yak dorohovkaz dlia pedahohiv zakladiv pozashkilnoi osvity [Pedagogical views of Grigory Skovoroda as a guide for teachers of out-of-school education institutions]. *Imidzh suchasnoho pedahoha [The image of a modern teacher]*, 4 (205), 115-119. DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-4\(205\)-115-119](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-4(205)-115-119) [in Ukrainian].
5. Lebedyk, L. (2013). Pohliady Hryhoriia Skovorody na vykhovannia [Hryhoriy Skovoroda's views on education]. In T. V. Onipko, I. M. Petrenko, V. V. Sarapyn (Eds.), *Hryhorii Skovoroda i Paisii Velychkovskiy: postati na tli epokhy [Hryhoriy Skovoroda and Paisius Velichkovsky: figures against the background of the era]: zb. nauk. pr. za rezultatamy Vseukr. nauk.-prakt. konf. [do 290-richchia z dnia narodzhennia]* (pp. 105-108). Poltava: PUET [in Ukrainian].
6. Skovoroda, H. S. (1995). *Piznai v sobi liudynu [Get to know the person in you]*. Lviv: Svit [in Ukrainian].
7. Strelnikov, Viktor, & Vonsovykh, Lidiia. (2022). Zastosuvannia tvorchoi spadshchyny Hryhoriia Skovorody dlia rozvytku naukovooho potentsialu zdobuvachiv osvity u zakladakh vyshchoi i fakhovoi peredvyshchoi osvity [The application of the creative heritage of Hryhoriy Skovoroda for the development of the scientific potential of students in higher and professional pre-higher education institutions]. *Imidzh suchasnoho pedahoha [The image of a modern teacher]*, 4 (205), 36-42. DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-4\(205\)-36-42](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-4(205)-36-42) [in Ukrainian].
8. Strelnikov, V. Yu. (2013). Pedahohichni pryntsyipy Hryhoriia Skovorody [Pedagogical principles of Grigory Skovoroda]. In T. V. Onipko, I. M. Petrenko, V. V. Sarapyn (Eds.), *Hryhorii Skovoroda i Paisii Velychkovskiy: postati na tli epokhy [Hryhoriy Skovoroda and Paisius Velichkovsky: figures against the background of the era]: zb. nauk. pr. za rezultatamy Vseukr. nauk.-prakt. konf. [do 290-richchia z dnia narodzhennia]* (pp. 101-104). Poltava: PUET [in Ukrainian].
9. Strelnikov, V. Yu., Lebedyk, L. V., Hura, T. V., Sysoieva, S. I., Stankevych, S. V., Shapovalova, E. V., & Avilova, O. Ye. (2021). Leadership and social work in the environmental management system. *Ukrainian Journal of Ecology*, 11 (2), 349-351.